

לחיזוק אורשת יהדות לרוקו בטרץ הקודש

תפארת אבות

דבר המערכת

שלח לך שד"רים

הקהילה המערבית (יוצאי צפון אפריקה) בירושלים נוסדה במאה ה-19 על ידי הרב דוד בן שמעון (1822 – 1880), שהגיע ב-1854 מהעיר רבאט אשר במרוקו. הרב דוד ראה את מצוקותיהם של בני עדתו וקיפוחם על ידי הכוללים הספרדיים מבחינת חלוקת הכספים, שהגיעו מחוץ לארץ ליישוב היהודי בארץ ישראל, על כן החליט לעזור להם על-ידי הפרדת העדה המערבית מהספרדים.

בשנת 1868 הוא יזם הקמת שכונה של עדת המערבים מחוץ לכותלי העיר העתיקה בירושלים, שנשאה את השם "מחנה-ישראל". מי שיבקר היום בשכונה זו, ימצא בה מוזיאון ומרכז עולמי למורשת יהדות צפון אפריקה מיסודו של ועד העדה המערבית בירושלים המנציח את המעברים בירושלים לדורותיהם ואת עלייתם של יהודי צפון-אפריקה לארץ-ישראל בעלייה הגדולה בשנות ה-50.

שליחי חכמים מארץ ישראל (בארמית 'שלוחא דרבנן' - שליח של חכמים), היו נשלחים לגולה כדי לאסוף תרומות לכוללים-לעדות ולמוסדות בארץ ישראל. השד"רים שימשו לא רק אספי תרומות מהגולה אלא גם נציגי ארץ ישראל. לכן השד"רים היו תלמידי חכמים בעלי מוסר, נימוסים ומידות טובות. עצם הימצאותם בגולה היה כדי לעורר את יהודי הגולה מבחינה רוחנית. הם הביאו את בשורת הארץ לגולה המנותקת מענייניה של הארץ. יש להבין שהשד"רים יצאו למרחקים לכמה שנים, ונסיעתם הייתה כרוכה במאמצים פיזיים מרובים, לכן היו להם תכונות סגוליות: אומץ לב, בריאות הגוף, הסתגלות לכל מצב, בקיאות בהווי העולם, תפיסה מהירה בלימוד שפות וכישרון להיות מעורבים בין הבריות.

היו שד"רים ישישים מאוד והיו צעירים בעלי המידות שהזכרנו. השד"ר היה מוותיקי הארץ שהכיר את מנהגי הארץ שאליו היה נשלח, או עולה חדש שהגיע לארץ ויכול היה להשפיע ולהצליח בשליחותו בארץ מוצאו. השד"ר היה יכול להישלח מן העיר שבה גר או מעיר אחרת. כמה מהשד"רים יצאו לשליחות אידיאלולוגית למען ארץ ישראל ולא על מנת לקבל פרס.

ועד העדה של המערבים בירושלים היה זקוק לשד"רים, משלהי המאה ה-19 בשל ההיפרדות מהספרדים להם היו שד"רים, וגם במאה ה-20 בשל מצבם החומרי הקשה שנבע כתוצאה ממלחמות ומאסונות טבע.

(מתוך מאמר שכתב משה עובדיה ופורסם בבטאון 'אות ברית קודש')

בפרשתנו מסופר על חטא המרגלים שקרה בתשעה באב, ונאמר עליו בתלמוד (סנהדרין קד): "אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות". בנוגע להיפרדות העדה המערבית שציינו לעיל, ברוך ה' זכינו ובדרונו אין זכר לדבר. מיותר לציין שאיננו רוצים חלילה לחדש בכייה זו לדורות, היה לא תהיה! אלא כל מגמתנו היא אחדות אמיתית וכבוד הדדי, בבחינת "איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק".

מערכת 'תפארת אבות'

פרפראות מחכמינו

מוסר ממעשה מרים

ותסגר מרים... (במדבר, יב, טו) שלח לך אנשים... (במדבר, יג, ב) סמיכות בהעלותך ל-שלח לך - בסוף פרשת בהעלותך כתוב (במדבר יב, טו-טז): "ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים וכו'. ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן". ובסמוך כתוב (במדבר יג, ב): "שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען".

וזה כונת הסמיכות "ותסגר מרים וכו' ואחר נסעו", פירושו, בגלל שנאתהרו ישראל, בשבילה נסעו העם מחצרות - דהיינו, בשעה שנסעו היה נדמה להם כאילו נסעו מחצר-מות [אותיות "מחצרות" הם חצר מות], שהיה חצר האבלות שמת בו המת, והיא מרים שהיתה חשובה כמת. ועל ידי זה נשבר לבם בקרבם ושובו אל ה' בכל לבם והיו כולם אנשים.

ועל זה סמך ואמר "שלח לך אנשים", היינו כיון שלכולם היה פחד גדול, שלח לך אנשים מהם, כי ראו מה אירע למרים על הוצאת הדיבה ונשבר לבם בקרבם, ואם כן, לא יבואו לידי מידה זו. ואפילו כך בעוונותינו הרבים לא ניצלו אחר כך מלבוא לידי מידה זו של לשון הרע, ובדואי נכנס בהם רוח שטות, והנסתרות לה' א-להינו.

רבי שמעון ועקיב (1933), מחכמי וצדיקי דמנאת - טבריה, 'דורש סמוכים'

אל תזוח דעתכם

עלו זה בנגב ועליתם את ההר. וראיתם את הארץ

(במדבר, יג, ז - ח)

לפי מה ששמעתי מהגאון רבי רפאל ברוך טולידאנו זצ"ל:

"עלו זה בנגב" - בנתיב החכמה, כי "הרוצה להחכים ידרים". תנהגו בחכמה ואז "ועליתם את ההר" - תצליחו להתעלות מעלה מעלה. אך כשתהיו במדרגה העליונה, "וראיתם את הארץ מה היא" - אל תזוח דעתכם, אלא זכרו תמיד את הארץ שממנה עליתם, זכרו את נקודות ההתחלה ואז לא תבואו לידי גאווה ולא לידי חטא.

רבי דוד שניאור, ירושלים, 'נאות דשא'

נתכוין לשם שמים

וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת (במדבר, טו, לב)

מילת "איש" באה להשמיע, שאף על פי שהוא מקושש, עדיין הוא איש בחשיבותו ולא ברשע ובזדון לבו עשה זאת, כמובא במדרש רבה, כי מקושש העצים לשם שמים התכוין, שהיו ישראל אומרים כיון שנגזרו עליהם ממעשה המרגלים שלא יכנסו לארץ ישראל, שוב אין הם מחוייבים עוד במצוות.

לזה עמד צלופחד [המקושש], וחילל שבת לשם שמים ומסר עצמו כדי שיהרג. ונניח שאין אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך", אבל כדי שיזכו רבים כן אומרים (תוספות שבת, ד, ט), וכל שכן כשמדובר בישראל שילמדו ממנו חומר איסור שבת. לכן כתב מילת "איש", לומר, אף על פי שהוא מקושש, עדיין בחשיבותו הוא עומד כי לשם שמים התכוין.

רבי שמעון אביקציץ (נפטר בשנת 1957), מחכמי וצדיקי מוגאדור, 'ישש אנכי'

חידישו התורה מלוקטים מהספרים 'עלי דשא' ו'אור שרגא'

שלח | גיליון 13 | סיון ה'תשע"ז

להארות, לתרומות ולהפצה tiferet.avot1@gmail.com

מולדת הדקדוק העברי (חלק ב')

הבלשנים בפאס

בגיליון הקודם ציינו שמרוקו נחשבת למולדת הבלשנות של השפה העברית, וגדולי חכמי הדקדוק נמנו על בניה. הראשון שבהם היה ר' יהודה בן קוריש, שנודע באיגרת ('רסאלה') ששלח לאנשי פאס בה הוא מוכיח אותם על שהפטיקו לתרגם לארמית את קריאת התורה בציבור, דבר המועיל להבנת מילים וביטויים במקרא.

בדור שלאחר בן קוריש מוצאים אנו שני בלשנים ומדקדקים שיצא להם מוניטין בחקר הלשון העברית, ושניהם ילידי פאס: ר' דונש בן לברט הלוי ור' יהודה חיוג'. נכון כי שניהם פעלו מחוץ לאזור שאנו עוסקים בו, אבל עם זה ודאי, שאת תורתם קנו להם בפאס. אין זה אלא שהאיגרת של בן קוריש פעלה את פעולתה, במישרין או בעקיפין, ועוררה בהם את עניינם בחקר הלשון העברית.

ר' דונש בן לברט

המשורר המפורסם, בן הדור הראשון למשוררי ספרד, ר' דונש הלוי בן לברט (או בשמו העברי: ר' אדונים הלוי), גדל והתחנך בפאס, וחי בשנים 920 - 990 למניינם. אבותיו של דונש היו מהגרים מבבל שהתיישבו בפאס, כפי שכתב עליו ר' משה אבן עזרא, אחד מגדולי משוררי יהדות ספרד: "דונש בן לבגדדי [בן הבלבלי] משרש אלפסי נשיא". בצעירותו הוא נסע לבלב ולמד מפי רב סעדיה גאון, ויש הסוברים שהיה נכדו. הסיבה שבגללה יצא דונש מפאס היא ככל הנראה המלחמות הפנימיות וערעור שלטון האידיריסים, מה שגרם למבוכה ומהומה במדינה.

"אני אשיר בשירי"

בשבתו בבבל כתב דונש שירים רבים ושמו התפרסם מאד, ואף נכתבו לכבודו מספר שירים. אמנם פעולת דונש ניכרת ביותר רק אחרי בואו לקורדובה שבספרד, שהיתה אז מרכז התרבות והשירה של ארצות האסלאם. השר והנדיב ר' חסדאי אבן שפרוט ששהה אז בקורדובה טרח להביא לשם את טובי המוחות, והזמין אליו את דונש. דונש נחשב למייסד השירה העברית בספרד, וממנו למדו כל המשוררים שבאו אחריו. על שירי דונש בן לברט כתב רבינו סעדיה גאון "שלא נראה כמוהו בישראל". רבותינו רש"י ובעלי התוספות מזכירים אותו לשבח.

ר' אברהם אבן עזרא בחיבורו 'מאזנים' הזכירו בכלל זקני לשון הקודש. אחד ממשוררי דורו של דונש כתב עליו את השיר הבא: "חכם מערב [מרקוב] יהודון לו לפתרו, אשר פתר בשנער [בבל] בישיבות, ונשא קול בחוצות גם רחובות, בחכמותיו אשר כים רחבות".

"זקראתם דרור בארץ"

הפיזוט 'דרור יקרא', שנחשב לאחד הפיזוטים החביבים ביותר בקהילות ישראל וחבורו לו לחנים רבים, חובר ע"י דונש, ושמו חתום בראשי הבתים (אקרוסטיכון):

**דרור יקרא לבן עם בת / וינצרכם כמו בבת
נעים שמכם ולא ישבת / שבו נוחו ביום שבת**

דונש היה הראשון ששילב את משקל השירה הערבית בשירה העברית. למשל, בפיזוט הנ"ל דונש שינה את המילה נעים לצורת הנסמך - נעים (בשווא נע), ולא כפי שהייתה אמורה להיות, כשם תואר (בקמץ). בנוסף, דונש לא היסס לשנות מילים כדי שיתאימו לחרוז. למשל, בפיזוט הנ"ל המילה "בבת" היא על פי רוב סמיכות (בצורה "בבת-עין"), וכאן הייתה אמורה להיות "בבה", אך דונש שינה אותה כדי שתתאים לחרוז.

"פי רחק ממני מנחם"

בקורדובה חי באותה תקופה מנחם בן סרוק, מדקדק חשוב אף הוא, אשר בינו לבין דונש שררה מחלוקת חריפה בתחום הדקדוק העברי. מנחם בן סרוק כתב ביקורת עזה על רב סעדיה גאון, רבו של דונש. ומנגד, דונש חיבר את ספרו 'תשובות דונש על מחברת מנחם' בו הוא יצא בתקיפות נגדו בענייני דקדוק. על השגות דונש השיבו תלמידי מנחם, וחלקו עליו על שימוש עברית במשקלים ובדקדוק. בנוסף, בין שני בלשנים אלה ותלמידיהם התגלעו חילוקי דעות גם בנושאים הקשורים לאמונה. רבנו תם, נכדו של רש"י, כתב הכרעות בין שתי האסכולות, וברוב המקרים תמך בדעתו של מנחם. רבי יוסף קמחי, אביו של פרשן התורה הרד"ק, צידד בדונש. עצם השגותיו של דונש והפולמוס עם מנחם בן סרוק עוררו את מודעותם של אנשים רבים לבעיות הלשון, וחלקים רבים מהפולמוס לא הוכרעו גם בימינו.

בית הכנסת העתיק בקורדובה, ספרד

מקורות: פאס וחכמיה, 'נר המערב', 'אלף שנות יצירה - פאס וערים אחרות', 'תולדות היהודים בצפ"א'

נחלת אבות - פרקי אבות
לרבי יוסף משאש זצ"ל

אחת בא אדם אחד מופלג בעושר מפולניא לגור בוילנא, ורצה להעמיד ישיבה בביתו ולא יכל, כי חלק מהחכמים כבר היתה להם ישיבה בביתם, והשאר, כבר היו סמוכים על שלחן אחרים.

ובכן גדל צערו, ושפך שיחו לפני הגר"א זיע"א, ויאמר לו הגר"א: אם תרצה למשוך לב החכמים אצלך, התקן עצמך לג' דברים, והם: א', תקן חדר נאה בביתך, עם שולחנות ומפות וכסאות יפות ונהדרות, ומשרת זריז וקל. ב', קנה ספרים הרבה כפולים ומכופלים, ובפרט ספרים יקרים שאינם נמצאים בעיר, ויהיו כולם מכורכים כריכה יפה. ג', הראה אהבה רבה וכבוד לתלמידי חכמים ונדיבות לב, ואז מאליהם יבואו אל ביתך אף הנכבדים ובעלי נכסים שבהם. וייטב הדבר בעיני העשיר הפולני, ויעש כן, ואז נמשכו אחר ביתו וספריו, ואחר נדיבותו, כל חכמי העיר, ותגדל ישיבתו, ויצא לה שם למרחוק. **וזהו מה שאמר הקדוש יוסי בן יועזר** "יהי ביתך" וכו', כלומר אתה תקן כל חומרי הישיבה תחילה, חדר וספרים וכו', ואז מאליו יהי ביתך בית ועד לחכמים.

והווי מתאבק בעפר רגליהם, נראה לדעתי כוונתו, שבא לומר, ואם לא השיגה ידך לקבוע ישיבה בביתך, אל תאמר "ונקה" למנוע עצמך מלהתחבר עם החכמים, אלא צריך לילך אחריהם לשיבתם לשמוע מפייהם תורה ומצוות. ואמר בלשון זה "והווי מתאבק" וכו', כי היו להם ישיבות גדולות, מלאים המון תלמידים, ובצאתם היה אבק גדול עולה, כמ"ש בכתובות (דף קו). כאשר היו עומדים חכמים מיישבתו של רב הונא ומנערים גלימתם, היה עולה האבק ומכסה את אור השמש, והיו אומרים בארץ ישראל: "עמדו מהישיבה של רב הונא הבבלי".

זהו מה שיכולתי להגיד לכבודכם עתה בס"ד, המקום ברוך הוא ירחמנו כרוב רחמי וחסדיו, יעזרנו לשמור פקודיו, אמן.

מתוך 'נחלת אבות' לר' יוסף משאש זצ"ל, בהוצאת 'מכון בני יששכר הספרייה הספרדית'

יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים, והווי מתאבק בעפר רגליהם, והווי שותה בעמא את דבריהם (אבות, א' ד)

מורי ורבותי, השלמים הללו ידועים המה בחכמתם וקדושתם, עד שאמרו רז"ל עליהם במשנה (סוטה מז). "משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות", ואמרו שם בגמרא (דף מז): "מהו אשכולות? אמר רב יהודה אמר שמואל: איש שהכל בו", ע"ש.

ונדבר מדברי ימיו של **יוסי בן יועזר** איש צרדה, והוא, השם "יוסי" הוא קיצור השם "יוסף" (וכן הוא בתמורה טו. וכן טו), וכן גרס הרשב"ץ ז"ל במגן אבות במשנה זו. ומצאתי כתוב בגיליון ספר פרקי אבות בכתב-יד וזו לשונו: הראשונים בחרו לקצר את השם "יוסף" ל"יוסי", שהוא בגימטריה א-להים, לרמזו שיהיה א-להים עמהם, כמו שאמר הכתוב "והיה א-להים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם" (בראשית מח, כא), עכ"ל. והוא היה כהן וחסיד שבכהונה (הגיגה יח: במשנה), והווי **איש צרדה** בתחילתו, ושוב עלה לירושלים ונעשה נשיא. והעיר צרדה היא בחלק אפרים, כמו שאמר הכתוב "וירבעם איש אפרתי מן הצרדה" (מלכים א', יא, טו).

ומעתה בס"ד נפרש דברי קדשו שאמר: **"יהי ביתך בית ועד לחכמים"**. ויש לדקדק על אמרו "יהי ביתך", שמשמע מאליו יהיה, וזה אי אפשר, ואם כן היה לו לומר "עשה ביתך". ויתפרש דבר זה ע"פ מעשה בזמן הגר"א ז"ל.

מעשה עם הגר"א ועשיר פולני

היה בוילנא ובכמה מקומות מנהג קבוע אצל בעלי נכסים, שכל אחד קבע ישיבה בביתו לחכמים כפי עושרו. יש שהחזיקו שני תלמידי חכמים, יש שהחזיקו שלשה וכו', עד עשרה. והווי מספיקים להם פרנסה להם ולבני ביתם ברווח ובכבוד. פעם

מהו המקור למנהגנו לנשק לקרובינו בסיום

התפילה או לאחר קריאתם בתורה?

"ויגש אותם אליו וישק להם"

הנה מצינו בכמה מקומות בחז"ל שגדולי התנאים לאחר שנתפעלו מדבר חידוש וכדומה ששמעו מתלמידיהם, נשקום דרך כבוד והערכה אף בתוככי בית המדרש. כמו המעשה המובא בגמרא (נדרים ט:), אודות שמעון הצדיק (שהיה כהן גדול משך 40 שנה, ומאחרוני אנשי כנסת הגדולה) שנשק לראשו של אותו נזיר שנזר לשם שמים. ופשוט הדבר שמעשה זה אירע בתוך **בית המקדש**, וכמו שכתב ב'פסקי תשובות' (ח"א עמ' תשסא) שמן הסתם אירע מעשה זה בבית המקדש. וכן כתוב ב'אבות דרבי נתן' (פרק ו) שרבי אליעזר בן הורקנוס דרש בתורה **בבית המדרש** "בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם" לפני רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו "וכל דבר ודבר שיצא מפי רבי אליעזר עמד רבן יוחנן בן זכאי על רגליו ונשק על ראשו". הרי רואים אנו שחכמינו ע"ה נשקו מתוך כבוד והערכה אף בבית המקדש.

לנשק בניו בבית הכנסת

בשו"ת 'בנימין זאב' (ח"ב, סימן קסג) הביא דברי בעל האגודה' וזו לשונו: "ולא ינשק אדם לבניו בבית הכנסת, להודיע שאין אהבה כאהבת הקב"ה". וכן ה'דרכי משה' (סימן צח, ס"ק ג) הביא דברי בעל האגודה' הנ"ל. וכן נמצא ב'ספר חסידים' (סימן רנה) "לא ינשק אדם בבית הכנסת את בנו, ולא בביתו לפני רבו". אמנם כשפסק הרמ"א (סימן צח, סע' א) הדברים, שינה נוסח בעל האגודה' ו'ספר חסידים' והוסיף את המילה "קטנים", וזו לשונו: "ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא". ועקב הוספת המילה 'קטנים' בדברי הרמ"א מוכח שיש חילוק בין גדולים לקטנים.

ההבדל בין בניו הגדולים לקטנים

ואמת שיש לחלק ולומר שדוקא בניו הקטנים אסר הרמ"א לנשק בבית הכנסת, כיון שדרך בני אדם לגלות להם חיבה יתרה ואהבה רבה ולהשתעשע עמהם. ולכן אין סיבה לנשקם בבית הכנסת מלבד גילוי חיבה ואהבה, והרי זהו דבר האסור כיון שבבית הכנסת שם השראת השכינה ואסור לגלות אהבה אלא רק לפני המקום ברוך הוא. אולם בניו הגדולים שאין דרך לנשקם ולחבקם ולגלות להם חיבה יתרה ואפילו בהיותם בביתו, אין טעם לאסור לנשקם בבית הכנסת, כגון לאחר עלייתם לתורה. וכמו שפסק רבי משה מלכה ע"ה ('מקוה המים', ח"ה, סימן לח) שכשמנשק בניו הגדולים אחר שעלו לתורה הרי זה להעריך אותם ולחזק ידיהם להמשיך בלימוד התורה **ואין לך כבוד שמים גדול מזה**. וכן פסק רבם של כל בני מערבא רבנו שלום משאש ע"ה ('שמש ומגן', ח"א, סימן לט) שכשמנשק ליורדים מעליית התורה כשחוזרים למקומם, זהו כבוד לתורה ממש ולא לכבוד בני אדם, שאם לא כן למה עושים זה רק למי שעלה לספר תורה ולא לאחרים, הא ודאי שעל ידי עלייתו לתורה קולט מקדושת התורה ולכן מידי עוברו האנשים הפוגעים בו מכבדים אותו ומנשקים אותו על עלייתו לתורה ואומרים לו חזק ואמץ.

וכתב בשו"ת 'אור לציון' (ח"ב, פרק מה, סע' נה) "אלה הנוהגים לנשק זה את זה בבית הכנסת אין צריך למחות בידם שיש להם על מה לסמוך", וציון שם במקורות דטעם ההיתר כיון שאין זה אלא דרך כבוד בעלמא, והוא הדין לבן שמנשק אביו ושאר קרובים שחייב בכבודם שמנשק מפני הכבוד. וכן פסק הגר"ח קנייבסקי שליט"א (אש"י ישראל, פרק יא, הערה סד) שדווקא את בניו הקטנים אסור לנשק.

שכינתא שריא

כתב בשו"ת 'מנהגי ע"מ"א' (ח"א, סימן ו) "ורשאי אדם לכבד אחרים בבית הכנסת או בבית המדרש **אע"ג דשכינתא שריא** [שבמקומות קדושים אלו שם שורה השכינה], וכמו שפסק הרשב"א בתשובה (בחלק ה סימן יד וגם בחלק א סימן רמג) וזו לשונו: "ואף על פי שאסור לעמוד מפני אחרים במקום רבו, הני מילי [זה נאמר] בפני רבו ממש, אבל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אם לכבד ולקום מפני כל אדם רשאי...". יוצא לנו מדברי הרשב"א שני דברים: האחד, שחייב אדם לקום מפני רבו או כל אדם שחייב בכבודו. והשני, שרשאי לקום מפני כבוד לכל אדם".

קל וחומר

כתב רבי אליהו אברז'ל שליט"א (אב בית הדין הרבני בירושלים תובב"א) בספרו שו"ת 'דברות אליהו' (ח"ו, סימן טז) בשם שו"ת 'בית ישראל' (הגר"א לנדא) ראייה שמותר לאדם לנשק לאביו או לרבו בבית הכנסת, ממה שנאמר במשה רבינו ואהרן הכהן ע"ה: "ויולך ויפגשהו בהר האלוהים וישק לו" (שמות ד, כז), **וודאי שהר**

הא-לוהים אינו פחות מבית הכנסת, ועדיין רואים אנו שאהרון נשק למשה רבינו ע"ה, וקל וחומר בבית כנסת שיהיה מותר לנשק (משום כבוד והערכה).

מלתא בטעמא

כתב הרב שם טוב ג'אגין ז"ל ('כתר שם טוב', דף רמו, ס"ק רפב) שטעם הנשיקה כשעולה האב לספר תורה, משום שהאב בחזרתו מקריאת התורה הוא מלא וגדוש בקדושת התורה, ומתוך נשיקה זאת האב משפיע שפע ברכה וקדושה על ראש יוצאי חלציו והיא שעת רצון שתחול ברכת האב על בנו או תלמידו. והוסיף על דבריו רב העדה המערבית

בית הכנסת אבן סעדון בפאס, מרוקו

בירושלים רבי שלמה דיין יצ"ו בספרו שו"ת 'עטרת שלמה' (סימן ט) וזו לשונו: "ואפשר לומר שזו ההשפעה שמשפיע העולה לתורה על יוצאי חלציו לאו דווקא, אלא גם על כל המתנשקים או לוחצים ידיים עמו, שמאחר והוא מלא וגדוש באותה קדושה והיא שעת רצון, יש בכוחו להשפיע על האחרים באותה שעה, ועל כן לוחצים ידיים זה לזה או ינשק מנשיקות פיה... ועיין בספר 'נגיד ומצוה' שהאר"י ז"ל היה אומר, שנמשך אור גדול אל האדם על ידי הסתכלותו בספר תורה מקרוב עד שיוכל לקרות האותיות היטב, ע"כ, ועל פי זה יש לומר שמאחר והעולה לתורה ראה האותיות מקרוב ממש וקרא בהם, נמשך עליו אור גדול, מה שאין כן ציבור העומדים מרחוק ולא ראו את האותיות עד שיוכלו לקרות, על כן אותו אדם שזכה להארה זו בירידתו מן התורה לוחץ ידי הציבור על מנת להוריק להם מאותה הקדושה ומאותה הארה שנמשך עליו".

ספנתה לראשי ביום נשק (תהלים קמ, ח)

העולה לספר תורה, אחר גמר הקריאה כשיוצא מותר לו להתנשק עם האנשים שרוצה לכבדן ואין בזה שום זלזול, וכן נהגו לנשק את הקרובים גם בסיום התפילה, ובפרט שכך נהגו **באלג'יר** (כמובא ב'כתר שם טוב' ה"ל) **ובמרוקו** לפני גדולי עולם ואין פוצה פה ומצפצף. וכל מה שאסר הרמ"א הוא נישוק של תיפלות, היינו לנשק בניו הקטנים והתינוקות. ובזאת יש לציין שכידוע כל המנהגים אשר נהגו אבותינו בארצות המערב, מבוססים ע"פ חכמים וחסידים, וכעדות רבי יהושע מאמאן שליט"א, חבר בית הדין העליון לערעורים בירושלים תובב"א, ולפנים רב ראשי וראב"ד בערים רבאט ומראכש, בספרו 'עמק יהושע' (ח"ג, ג, א"ח, סימן יח): **"כי ב"ה מדינת מרוקו היתה מדינת חכמים וסופרים, נגידים וגדולי תורה ויראה טהורה, וכל עניני ההלכה היו מאוששים על אדני פז, ומלבד זה הרבנים הגדולים שהיו בכל דור ודור עמדו ותקנו כמה וכמה תקנות ברוח מבינתם בכל השטחים כידוע לכל באי שער ספרי רבותינו ואבותינו ע"ה"**.

הסתלקותו לגנוי מרומים

ביום כ"ב סיון תש"א (1941) ניצחו אראלים את המצוקים, ורבנו השיב את נשמתו הטהורה ליוצר עולמים. לפני פטירתו אסף רבנו את בני קהילתו סביב למיטתו ונפרד מהם בדברי כיבושין. 69 שנים לאחר מכן, ביום כ"ט סיון תש"ע (2010), הועלה גופו **השלם** והטהור ונטמן באדמת ארץ ישראל במושב תירוש. את אשר חננו ה' כתב רבנו בספרו 'ירים משה' הכולל סודות וחיזושי תורה, מדרשים ודרשות, ופיוטים רבים שחלקם נכתבו בניב מרוקאי. רבנו השאיר אחריו שלשה בנים חשובים: **ר' מאיר אזגורי** זצ"ל - ממלא מקום אביו בהנהגת הקהילה במרוקו, וכן בארץ לאחר שעלה והתיישב בעיירה נתיבות. **ר' רפאל החסידי**. ויבדל לחיים **ר' ניסים אזגורי** שליט"א - רב מושב תירוש וממשיך השושלת המפוארת. מקורות: ספר 'ירים משה' בהוצאת מכון 'מלכי רבנן', וספר 'תולדות חייו של הצדיק ר' משה אזגורי'

אל גינת אגוז ירדתי

(המשך מעמוד 4)

לשם מימון הוצאות הישיבה, היה יוצא רבנו לסחור באגוזים בהגיע עונתם. באחת הפעמים נסע יחד עם סוחר ממולח לכפר סמוך כדי לרכוש כמות גדולה של אגוזים. במעמד הקנייה, התחלקו ביניהם ר' משה והסוחר במטלת ספירת האגוזים ובסופה שילמו למוכר הערבי את כספו. בדרך חזרה ליונילן, שם הסוחר אודות הקניה המוצלחת ואמר לרב: "לו הייתי סוחר על הספירה המדוקדקת שלך לא היינו מרוויחים היום מאומה". רבנו נחרד להבין שהסוחר רימה בספירה, וציווה להשיב את הגזלה מיד. כאשר הסוחר הודה על רמאותו בפני המוכר, הלה נדהם מיושרו של הרב והודיע כי הוא מותר על כספו. אולם רבינו עמד איתן בדעתו כי לא ינהה מכסף גזול, ובכך גרם לקידוש ה' גדול.

רבי משה אזגורי זצ"ל

הר"ך (1860) לערך - כ"ב סיון תש"א (1941)

הכפר יונילן

אבן חן נוצצת בכתר הפז של מרוקו היהודית הוא הכפר יונילן שבמחוז תילוואת שבהרי האטלס. שם פרחו בעוז חיים יהודיים שורשיים הספוגים בתורה ויראת שמים. לאורך שנים רבות עיטרו את הכפר רבנים גדולים ודמויות הוד ששמן נודע למרחוק, וביניהם ניתן למנות את ענקי הרוח ר' דוד פרץ (מחבר 'מגן דוד'), ר' שמעון הכהן, ר' דוד הכהן (מחבר 'עמי דוד'), ר' יוסף אזגורי ור' שמעון דרעי, כולם זכר צדיקים לברכה. בבית העלמין המקומי טמון ר' יחיא אביחצירא זצ"ל - נכדו של ה'אביר יעקב', שהגיע מתאפילאלת כדי לשאת אישה ביונילן. לא רחוק משם נמצא הכפר תאבוגמת בו טמון ר' אהרן אביחצירא זצ"ל, בנו של ה'אביר יעקב'. במקום זה (יונילן) נולד וגדל ר' משה אזגורי, המנהיג הנערץ, שנתפרסם בכל רחבי האזור בקדושתו ובצדקותו הרבה.

הכפר יונילן שבהרי האטלס, מרוקו

לולי תורתך שְׁשִׁיעֵי או אבדתי בעניי

כבר מגיל צעיר בלט הנער משה בכישרונותיו המיוחדים, וניכר היה כי לגדולות נועד. שקידתו והתמדתו בתורה, לצד נועם הליכותיו ייעדו לו עתיד מזהיר. ברם, ימי נעוריו של ר' משה לא היו קלים וצפנו בחובם ניסיון קאב. עוד בהיותו בן 12 שנים נפטרו עליו אביו, וייתר הוא לבדו לאמו. דודו ר' דוד הכהן, שהיה מגדולי הפוסקים בדורו, ריחם עליו ולקחו לביתו, שם גידלו ודאגו לו לכל מחסורו. הנער משה לא הניח לכאב היתמות לשבור את רוחו! הוא מצא מזור לכאבו בלימוד התורה הקדושה והגה בה בחיבה עזה.

אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב

באותה תקופה הגיע ליונילן ה'אביר יעקב' - ר' יעקב אביחצירא זיע"א. בעת שהותו בביתו של ר' דוד הכהן הוא ראה את הנער משה, וימצא חן בעיניו מאוד. ה'אביר יעקב' כיבד את הנער בחתיכת סוכר ובירכו שיזכה להאיר את עיני ישראל בתורה. ואכן, ברכת הצדיק התקיימה במלואה. ר' משה התעלה בתורה ובחסידות, עד שנבחר לשמש כאב בית הדין של מחוז תילוואת, והפך למנהיגם של יהודי הכפרים ממראש ועד עמק הדרעא. שמו של רבנו הלך לפניו, והוא היה מכובד מאוד בפי חכמי דורו, כפי שכתב עליו ר' יוסף ביטון זצ"ל: "ושמעו הולך בכל המדינות, ה"ה החכם השלם והכולל, אין לגמור עליו את ההלל, כמוהו"ר ר' משה אזגורי נר"ו". ביטוי נוסף להערכה הרבה שרחשו לו נמצא בדבריו של ר' יצחק אביחצירא זצ"ל (נכדו של ה'אביר יעקב' ואחיו של סידנא בבא סאלי זיע"א): "מלא מידות כמוהו"ר האיש משה [אזגורי] הידוע למקובל וצדיק...".

בראשות הנהגת הישיבה

מכל רחבי מרוקו ביקשו ללמוד ולהתבשם מתורתו של ר' משה, וכך הוא הועמד בראש הישיבה הגדולה ביונילן. שותפו להנהגת הישיבה היה ר' דוד פרץ זצ"ל (מחבר 'מגן דוד'), שהיה גדול בתורת הנגלה והנסתר ומפורסם במופתים שפעל. שני ענקי רוח אלה ניהלו את הישיבה ביד רמה, וזכו להעמיד תלמידים רבים. על גדולתו של רבנו סיפר תלמידו ר' רפאל בוסקילה זצ"ל כי פעם בשיעור גמרא, בעת שלמדו את דברי האמורא שמואל שאמר: "נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא" (ברכות, נח:), אמר ר' משה בענווה בלשון ערבית "בנדימל", רוצה לומר וכי רק הוא רואה אותם? והלא גם אנחנו רואים אותם... כאומר 'מה החידוש פה'.

מתלמידי רבנו

תלמידיו של ר' משה העריצוהו מאוד, כפי שניתן לראות בדברים שכתב עליו תלמידו ר' יוסף פרץ זצ"ל: "נר ישראל אבי רבי ומורי... למד ולימד והרביץ תורה בישראל... ובכל לילה היה קם בחצות להתבודד עם קונו עד עלות השחר, ותמיד חפצו וחשקו ב'מקדש מלך' וב'זוהר', אשרי מי שזכה לעשות רצון קונו בהונו ואונו". בין תלמידיו של ר' משה ניתן למנות את החסיד ר' שמעון הכהן זצ"ל, עליו מסופר שבימי הצינה היה שובר את הקרח בנהר וטובל. ר' רפאל בוסקילה זצ"ל, איש קדוש מורם מעם, שכבר בגיל 15 קיבל סמיכה לרבנות וכיהן כרב בשלושה כפרים. ר' יוסף אזגורי זצ"ל, מחשובי התלמידים אשר מקובל אודותיו שזכה לגילוי אליהו, ור' שמעון דרעי זצ"ל, אחיו מאמו של רבנו, שנתברך ברכוש רב והיה נודע במעשי הצדקה והחסד שלו.

טהרה יש כאן, קדושה יש כאן

כל ימיו נהג רבנו בחסידות ובפרישות. מעולם הוא לא ויתר על מנהגו לטבול, ואף בימות החורף הקרים כשנאלץ לשבור את מי הנהר הקפואים. לא רק לקדושת עצמו הוא דאג אלא גם לקדושתם של שומעי לקחו, כאשר עמד בעוז ובנחישות על משמר הצניעות והטהרה. בהגיע חודש אלול היה יוצא למסע התעוררות בכל כפרי המחוז, נושא דרשות חוצבות להבות אש ומעורר את הציבור לשוב אל ה'. כמו כן, היה מעודד את היראים והשלמים לצום ברציפות ששה ימים, מה שמכונה "תענית הפסקה" שהיתה נהוגה בקרב רבים מיהודי מרוקו ואף אצל הנשים הצדקניות. רבנו דאג לא רק לשלומה הרוחני של קהילתו אלא גם למצבה החומרי, והוא הנהיג במחוז תקנות שונות לגמילות חסדים. בין פעולותיו אלו בולטות במיוחד קרן "הכנסת כלה" שרבנו בעצמו היה אחראי עליה ואסף כספים עבורה, וקרן "קמחא דפסחא" שעליה פיקח ואף השתתף בה באופן אישי החל מזרעית החיטים וקצירתן ועד לחלוקת המצות לעניים. (המשך בעמוד 3 למטה)

נהג בחוכמה - קובץ לנהגים

מנהגי תפילה

- א) אין מנהגנו לומר 'ברוך שמה' בעת פתיחת ההיכל בימי החול, וכן לא בר"ח, יום טוב, חול המועד, חנוכה ותעניות ציבור, ואומרים אותו רק בשבת בבוקר. ובשאר ימים אומרים 'מזמור לדוד ה' רועי', ויש שנהגו לומר 'ברוך שמה' גם במנחה של שבת.
- ב) התרגום המובא ב'ובא לציון' אין מנהגנו להקפיד לאומרו בלחש, ומכל מקום יש שנהגו לאומרו בלחש.
- ג) בימים שיש בהם מזמור מיוחד כגון: ר"ח, חנוכה, תעניות ועוד, אין אומרים 'תפילה לדוד', 'בית יעקב', ו'שיר של יום', אלא אומרים המזמור השייך לאותו היום בלבד.
- ד) אחר אמירת עלינו לשבח, מנהגנו לומר 'חצי קדיש' בכל התפילות.

קופת הרובלים - מקורות וטעמים

- א) מקור אמירת 'ברוך שמה' בעת פתיחת ההיכל הינו מן הזוהר הקדוש (ויקהל, דף רף ע"א). והחיד"א ('מחזיק ברכה' סימן רפב סע' ב) הביא דברי המהר"ח"ו וזו לשונו: "ראיתי למורי (האר"י) ז"ל שהיה נוהג לומר 'ברוך שמה' וכו' כשהיו מוציאין ספר תורה מן ההיכל בשבת בשחרית", וכתב החיד"א "ומנחם שדוקא בשבת היה אומרו רבינו האר"י זצ"ל ולא בחול", ע"כ. וכן כתב המגן אברהם (ריש סימן רפב) שביום השבת עם פתיחת הארון אומרים 'ברוך שמה'. וכן נהגו אבותינו במרוקו לומר 'ברוך שמה' רק בשחרית של שבת ('זוכר ברית אבות' עמ' 43, וב'מגן אבות' עמ' קמב). ומה שכתבנו שיש האומרים אותו גם במנחה של שבת, עיין ב'מגן אבות' (שם) וב'משולחן אבותינו' (עמ' 160).
 - ב) כתב מרן בב"י (סימן נט) ע"פ דברי הזוהר הקדוש (תרומה, דף קלב): "ומכאן תבין, שהטעם שאנו אומרים קדושת תרגום שב- 'ובא לציון' בלחש, הוא מפני שדבר שהוא בלשון תרגום אין לאומרו ברבים ולכן אומר אותה כל יחיד בפני עצמו". וכתב הרמ"א (סימן קלב סע' א) שהיחיד אינו אומר פסוקי התרגום בקול רם. ברם, מצינו ב'שער הכוונות' (דף מט, ע"ד) שהאר"י הקדוש ז"ל היה נוהג לומר התרגום בקול רם, ולא היה חושש למדקדקים לאומרה בלחש. וביאר 'השלמי ציבור' (דף קנה, ע"ב) שכוננת הזוהר היא שלא יקראו שני אנשים יחד. והאר"י ז"ל כשהיה מתפלל אף כשהיה אומרה בקול רם נידון כחידי, כיון שהיה קוראה לעצמו ולא היה מתכוון לקוראה עם אדם אחר. וכן כתב כה"ח (סימן קלב ס"ק י). וכן נהגו כהאר"י ז"ל בתימן (ש"ע המקוצר ח"א סימן כד) ובמרוקו ('נהגו העם' תפילת שחרית סע' כו,
- להרחבת היריעה: עיין 'מאיר יום' ('עטרת אבות' ו'משולחן אבותינו' עמ' 87). ולגבי האומרים בלחש עיין ב'ביתבות המערב' (שחרית, אות קסו).
- ג) כן מוכח מהלשון במסכת סופרים (פרק י"ח, ה"א-ה"ג) שבחנוכה, פורים, פסח וכו' אמרו הלויים בבית המקדש מזמור מיוחד במקום המזמור הרגיל. וכן כתב מרן בש"ע בהלכות ראש חודש (סימן תכג, סע' א): "אומר קדיש ו'אשרי' ו'בא לציון', ואין אומרים 'ענך ה' ביום צרה, ומחזיר ספר תורה למקומו, ועומדים להתפלל תפילת מוסף". ולא הזכיר מרן אמירת 'בית יעקב' ו'שיר של יום'. וכן מנהג תורכיה כמ"ל ר' חיים פלאג'י ('מועד לכל חיל', סימן כז), מצרים ('נהר מצרים', תפילה אות יא), תוניס ('עלי הדס', פרק ז), אלג'יר ('זה השולחן', סימן צב), ומרוקו ('מנהגי ק"ק דבדו' עמ' 50, 'נוהג בחכמה' עמ' רכז, 'שמש ומגן' ח"ד סימן כג).
- ד) כתב הרמ"א (סימן קלב, סע' ב) "ואומרים קדיש יתום אחר 'עלינו לשבח', ואפילו אין יתום בבית הכנסת, יאמר אותו מי שאין לו אב ואם. ואפילו מי שיש לו אב ואם יוכל לאומרו אם אין אביו ואמו מקפידין". וכתב ה'משנ"ב' (שם, ס"ק י) "שהיה לעולם צריכין לומר קדיש אחר שאמרו פסוקים, ובעלינו יש גם כן פסוקים וצריכים קדיש אחריו". ונתן טעם למנהג זה בשו"ת 'ישכיל עבד' (ח"ה, סימן כו) שכל תקנת אמירת קדיש זה הינו מפני המאחרים שלא שמעו כל הקדישים שבתפילה. וכן מנהג בגדד ('נהגו העם' קדיש אות ה), וכן נהגו אבותינו במרוקו ('מנהגי ק"ק דבדו' עמ' 12, 'דברי שלום ואמת' ח"א עמ' 57). וכתב ר' אליהו אברז'ל, אב בית הדין הרבני בירושלים ת"ו ('דברות אליהו' ח"ה, סימן ח) שחצי קדיש יתום שלאחר 'עלינו לשבח' הנאמר ע"י יוצאי מרוקו 'נהגו בו עידן ועידנים מאות בשנים ולא העיז אף אחד לבטל מנהג זה, וכל המבטל מנהגים ידו על התחתונה ועונו יש צריך לבדוק אחריו'.